

Dit activiteitenoverzicht Duurzaam Boer Blijven is een uitgave van LTO Noord, provincie Zuid-Holland, IODS en de gemeente Midden-Delfland.

Jaaroverzicht Duurzaam Boer Blijven in Midden-Delfland, editie nr. 6, oktober 2016

Duurzaam Boer Blijven in Midden-Delfland

Activiteitenoverzicht

Het succes van acht jaar kringlooplandbouw

Na vele jaren kringlooplandbouw in Midden-Delfland gaat de duurzame werkwijze vruchten afwerpen. Minder kunstmest, minder fosfaat, maar meer melk per hectare.

Pagina 3

Delflandshof lanceert local for local zuivelmerk

In maart was het zover. Coöperatie Delflandshof ging van start met een eigen zuivelmerk. Inmiddels is de melk en yoghurt al in tientallen winkels verkrijgbaar.

Pagina 7

Jonge Boeren organiseren zich in eigen netwerk

Afgelopen winter werd het Netwerk Jonge Boeren opgericht. Jongeren in en rond de agrarische sector wisselen ideeën uit en leren samen in studiegroepen.

Pagina 8

Realistisch en concreet

In dit activiteitenoverzicht Duurzaam Boer Blijven Midden-Delfland blikken we terug op de activiteiten van het afgelopen seizoen. En kijken we vooruit op de kansen en de ambities die ons nog wachten. Er zijn veel concrete resultaten geboekt.

Na acht jaar kringloopboeren maken we een balans op. Minder stikstof, een negatieve fosfaatbalans en een hogere melkproductie zijn klinkende en objectief gemeten resultaten. Voeg daaraan toe een langer koe-leven en voilà: concreter kun je het

niet krijgen. Het aankomende seizoen wordt nog veelbelovender. De studiegroepen kringlooplandbouw ontwikkelen concrete plannen voor nog betere scores op biodiversiteit en waterkwaliteit.

Nadat er in de winter van 2014/2015 vijfenveertig erfscans in Midden-Delfland zijn uitgevoerd, namen elf melkveehouders maatregelen om afspoeling van nutriënten naar het oppervlaktewater te stoppen. Tastbaar, meetbaar, concreet.

Jarenlang spraken we over korte ketens en de afzet van Delflandse zuivelproducten. Sinds maart produceert en verkoopt Delflandshof haar eigen zuivelmerk échte delflandse boerenZuivel. Daarmee levert deze coöperatie van zeven boeren een concrete bijdrage aan de doelstellingen van het programma Duurzaam Boer Blijven. De melkveehouders werken hard aan een realistisch en concreet plan voor opschaling.

De deelname van de boeren aan de Masterclass Korte Ketens in Rotterdam hielp hen duidelijk verder. De tweede editie ging in september van start. Natuurlijk met agrarische deelname vanuit Midden-Delfland.

Het afgelopen seizoen draaide er ook een studiegroep voor biologische melkveehouderij. Eén deelnemer heeft al de overstap gemaakt. En *last but not least*: de aanstormende generatie. De in de winter opgerichte netwerkgroep Jonge Boeren laat er geen gras over groeien en organiseerde al diverse bijeenkomsten en excursies.

Bovenstaande voorbeelden zijn typerend voor de programma-aanpak Duurzaam Boer Blijven. Realistisch en concreet. Duurzaam Boer Blijven draagt echt bij aan een duurzame melkveehouderij in Midden-Delfland. Iets om trots op te zijn. Waar vind je dat op deze manier nog in Nederland?

Peter van Arkel,
programmacoördinator

Peter van Arkel, coördinator van het programma Duurzaam Boer Blijven

Wethouder Govert van Oord over de kansen en verplichtingen van de metropoolregio

'Midden-Delfland ligt nu centraal'

Met de vorming van de Metropoolregio Rotterdam-Den Haag is de positie van het groene Midden-Delfland gekanteld. Want een mooi landschap is voor steden die talent en innovatieve bedrijven willen aantrekken ook een troef. 'We liggen niet meer aan de stadsrand, maar in het midden', stelt wethouder Govert van Oord.

Begin 2015 stelde u dat de Metropoolregio meer van Midden-Delfland zou eisen. Wat merken we daar van?

'Het verschil is: vroeger lagen we aan de rand van Den Haag en van Rotterdam. Maar door de veranderde bestuurlijke context liggen we nu centraal in een metropool. Er wordt door beleidsmakers en planologen over Midden-Delfland gesproken als het Central Park van de metropoolregio. Die naam geeft stadsbewoners een ander idee van ons groene buitengebied, een stuk oer-Hollandse veenweiden om de hoek van de stad. Dit schept ook andere verwachtingen bij de steden om ons heen. Groen en open zijn is niet meer genoeg. We moeten ook kwaliteit bieden.'

'Overigens ligt de nadruk op Central en niet op Park. Ik kan onze boeren gerust stellen, het wordt géén park.'

Wat betekent de status van Provinciaal Landschap voor Midden-Delfland?

'We zijn heel blij dat Midden-Delfland de kans heeft om de status van Bijzonder

Provinciaal Landschap in Zuid-Holland te verkrijgen, als uitvloeisel van de Natuurwet. Het mooie is dat deze status bescherming biedt. Anderzijds daagt de status ons uit: wij moeten zorgen voor de kwaliteit van het landschap. Dat stelt ook eisen, bijvoorbeeld bij het bouwen van woningen, stallen en andere gebouwen in het buitengebied.' 'De vraag is natuurlijk: wat moet er precies beschermd worden? We werken nog aan het benoemen van de kwaliteiten van ons landelijk gebied en de maatstaven die gelden bij bescherming. Naast het agrarische gebied bestaat dit groene landschap natuurlijk ook uit recreatie- en natuurgebieden, vooral aan de randen van onze gemeente. Er wordt over nagedacht hoe we zulke terreinen in samenwerking met boeren op een agrarische manier kunnen beheren.' 'Anderzijds ligt er een opdracht tot verduurzaming, ook voor de melkveehouderij. Onze polders zijn kwetsbaar, vanwege klimaatverandering en bodemdaling. Daarnaast wil de gemeente in 2040 klimaatneutraal zijn.'

Wat levert het weidevogelpact op?

'De eerste stap is gezet om de trend in neergang van het aantal weidevogels te keren. Met de nulmeting uit 2015 weten we waar we staan. Het pact geeft ons een instrument in handen om gericht te sturen in ons ruimtelijk beleid. De weidevogel staat centraal.'

Hoe ziet u de toekomst van het programma Duurzaam Boer Blijven?

'Duurzaam Boer Blijven is een succesvol programma, gedragen door de boeren. Boeren, provincie en gemeente zijn enthousiast. Bovendien is er geld, dus wat wil je nog meer?'

'We willen het programma graag voortzetten en wat mij betreft mag dit nog geïntensiveerd worden. Hoe concreter, hoe beter. Bovendien wordt het werkgebied uitgebreid naar het weidegebied van Pijnacker-Nootdorp en de Schieveense polder. Er liggen veel vraagstukken voor de melkveehouderij die binnen het programma passen. Als we er in slagen daar ook een businessmodel aan te koppelen valt er ook iets met de inspanningen te verdienen. Het is natuurlijk een uitdaging om van een mooi verhaal een markt te maken. Als gemeente willen we daar graag bij helpen.'

Is 'Korte Ketens' zo'n concreet voorbeeld?

'Zeker. Op dat gebied liggen nog veel kansen. Vele ondernemers proberen tegenwoordig voedsel een gezicht te geven. Dat is meer dan een oprisping. In theorie heeft Midden-Delfland genoeg zuivel om alle bewuste consumenten van Rotterdam en Den Haag te voeden. Maar het is een hele klus om korte ketens op te bouwen. Dat vraagt ook veel investeringen.'

'De pop-up store Farm I See in de oude apotheek van Schipluiden is wat dat betreft een heel goed plan. Dat is een mooie oefening voor een conceptstore met streek- en kwaliteitsproducten. Dat mag vaste voet aan de grond krijgen en kan wellicht uitgerold worden naar andere locaties.'

Moet er nog een tandje bij?

'Ja, denk aan de vraagstukken op watergebied. We hebben het project Erfscans met succes uitgevoerd. Maar de vervolgstap – investeren in maatregelen tegen erfafspoeling – komt nog niet zo van de grond. Het nemen van actie is nog te vrijblijvend. Ondertussen worden de waterproblemen wel urgenter. Daarom willen we in het nieuwe programma Duurzaam Boer Blijven die urgentie meer naar voren brengen en met de sector concrete stappen vooruit zetten.' 'Ook in innovatieve vormen van bedrijfsvorming. Het economisch tij zit voor de melkveehouderij niet mee momenteel. Dat vraagt juist nu actie en het inslaan van nieuwe wegen. We hebben er ook de middelen voor in dit gebied.'

Meerjarenprogramma Duurzaam Boer Blijven

Duurzaam Boer Blijven klaar voor nieuwe ronde

Het succesvolle programma Duurzaam Boer Blijven krijgt een vervolg. Studiegroepen Kringlooplandbouw en het netwerk Jonge Boeren gaan onverkort door. Extra energie gaat uit naar het leggen van nieuwe verbindingen tussen land en stad.

De melkveehouderij is als drager van het open weidelandschap belangrijk voor Midden-Delfland én voor de omliggende steden. De Metropoolregio Rotterdam Den Haag is met zijn twee miljoen inwoners zuinig op dit open groen, dat zorgt voor een goede leefomgeving en een aantrekkelijk investeringsklimaat.

Om deze kwaliteit te behouden wordt het programma Duurzaam Boer Blijven nog vier jaar voortgezet. Van de deelnemende boeren wordt daarbij verwacht dat zij een concrete bijdrage leveren aan maatschappelijke doelen als waterkwaliteit, biodiversiteit en dierenwelzijn.

De resultaten uit de achterliggende jaren hebben daarvoor zowel bestuurlijk als maatschappelijk draagvlak afgedwongen. Duurzaam Boer Blijven heeft de melkveehouders van Midden-Delfland verder gebracht. Met een beter, efficiënter en duurzamer gebruik van grond en grondstoffen en meer dierenwelzijn als gevolg.

Twee pijlers

Het meerjarenprogramma 2016–2020 bestaat uit twee pijlers, opgesteld door gemeente Midden-Delfland, samen met LTO Noord Delflands Groen en provincie Zuid-Holland.

Pijler A draait om vertrouwde boerenzaken die in geactualiseerde vorm voortgezet worden. De studiegroepen kringlooplandbouw en biologische landbouw, het netwerk Jonge Boeren en experimenten met verduurzaming van diverse bedrijfsprocessen, zoals onderwaterdrainage en het beheersen van erfafspoeling.

Het werkingsgebied voor deze activiteiten is uitgebreid van Midden-Delfland naar het landelijk gebied van Pijnacker, Delfgauw en Berkel.

Pijler B is nieuw. In dit traject worden nieuwe initiatieven ontwikkeld die de relatie tussen landbouw en landschap met de omliggende steden moet versterken. Daarbij gaat het om de vraag: Hoe krijgt Midden-Delfland haar verhaal, haar producten en haar landschap op het bord en in het hoofd van de naburige stedeling? De gedachten gaan uit naar het verder ontwikkelen van korte en duurzame ketens tussen producenten en consumenten. Voor het agrarische Midden-Delfland – ingeklemd tussen Den Haag, Delft, Rotterdam, Schiedam en Vlaardingen – liggen er volop kansen om op die manier nieuwe markten aan te boren. Met de Delflandshof ging dit jaar een langgekoesterde wens in vervulling: lokale productie en verkoop van eigen streekzuivel. Meer van zulke verbindingen worden gezocht.

Ideeën verzamelen

Voor de invulling van pijler B in het nieuwe programma heeft de gemeente het net uitgeroepen om ideeën 'uit het veld' te verzamelen. Daartoe diende onder meer een inspiratiesessie in de Fenix Food Factory in Rotterdam op 30 juni. Die bijeenkomst werd druk bezocht door melkveehouders, bestuurders en andere professionals. Na een aantal prikkelende presentaties lieten de aanwezigen hun gedachten de vrije loop, met een reeks nieuwe ideeën als resultaat. Want al heeft het bestaande programma zich bewezen, met nog meer nadruk wordt gezocht naar verrassende nieuwe verbanden tussen stad en land, tussen consument en producent, tussen heden en toekomst. Het idee werd gelanceerd om een innovatielab te organiseren. Natuurinclusieve landbouw en de uitbouw van korte ketens waren veel besproken thema's. Groot was

de overtuiging dat er volop geïnvesteerd moet worden in het betrekken van de stedelijke omgeving.

Maatschappelijke doelen

De uitkomst uit de brainstorm en de aanvulling op het bestaande programma worden door gemeente Midden-Delfland uitgewerkt tot een nieuw meerjarenprogramma. De uitgangspunten hierbij zijn Ondernemerschap, Gebiedskracht, Duurzaamheid, Maatschappelijk rendement, Toekomstgericht en Innovatie.

'Duurzaam Boer Blijven heeft de melkveehouders verder gebracht'

Vanuit het studieprogramma Kringlooplandbouw zijn er dit seizoen (2016–2017) weer drie studiegroepen met 34 deelnemende boeren van start gegaan. Iedere groep heeft een maatschappelijk doel als leidraad, zoals dierenwelzijn, waterkwaliteit en biodiversiteit. De studiegroepen gaan zelf een voorstel schrijven voor een uitvoeringsprogramma dat hun doel dichterbij brengt.

Boeren doen ervaring op met onderwaterdrainage

In Midden-Delfland is in 2014 bij vijf boeren onderwaterdrainage aangelegd op enkele weidepercelen, als experiment. Onderwaterdrainage wordt gezien als een van de oplossingen tegen bodemdaling in het veenweidegebied. De ervaringen zijn wisselend.

‘Ik kan in het voorjaar merken dat het land eerder droog is om te kunnen beweiden, dankzij de drains. In het najaar blijft het langer droog, dus het groeiseizoen is iets langer.’ Dat is de ervaring van John van Winden in Schipluiden, één van de deelnemers aan het experiment met onderwaterdrainage. Het helpt dat hij ook een eigen windmolentje voor onderbemaling heeft staan. Hij kan daarmee het waterpeil van de sloot waar de drainage op uitkomt zelf sturen. Als het ‘s zomers te droog zou worden, kan hij het land kunstmatig wat natter houden zodat veenvertering voorkomen wordt.

De drainagebuizen liggen bij hem dwars op het perceel en zijn slechts veertig meter lang. Daardoor kunnen ze snel leeg of vol lopen met water.

Van Winden is een van de vijf boeren bij wie in 2014 op totaal 15 hectare onderwaterdrainage is aangelegd, verspreid over de Duifpolder, Dorppolder, Zouteveensepolder en Abtswoudse polder. Zij betaalden zelf de helft van deze investeringen, de andere helft is gefinancierd uit het programma Duurzaam Boer Blijven.

Het systeem van onderwaterdrainage draait om sturen met waterpeil. In de winter voeren de buizen het overtollige water sneller af. In een droge zomerperiode trekken de buizen het waterpeil onder het weiland juist omhoog. Door het afvoeren in de winter verbetert de draagkracht, zodat koeien in het voorjaar eerder de wei in kunnen.

Wisselende ervaringen

De ervaringen van de deelnemers zijn wisselend, maar er zijn ook veel overeenkomsten.

De waterinvoer in een droge tijd in de zomer werkt overal goed. Daarmee blijft de grondwaterspiegel op peil, wat een positieve invloed heeft op de bodemdaling. Dat is althans de verwachting, maar er zijn metingen nodig om dat aan te tonen. Door een hogere grondwaterspiegel in de zomer groeit het gras beter door, zeker tijdens droogte, merken de melkveehouders.

Flexibel peilbeheer

Anderzijds heeft een aantal boeren problemen met de waterafvoer in natte tijden, onder meer doordat de greppelafvoeren zijn doorsneden tijdens de aanleg van de drainageleidingen. Simon van der Kooij kampt met dit probleem.

‘De greppels lopen door tot een meter of tien van de sloot, zodat je op die strook met machines kunt rijden. De kopakkerbuizen die het water uit de greppels zijwaarts afvoerden waren bij de aanleg van de onderwaterdrainage doorgesneden.’ Ook de enorme lengte van de drainage-slangen is ongunstig. ‘Ze zijn hier 380 meter lang. Te lang waarschijnlijk. ‘s Winters blijft het te nat, het water loopt te traag weg.’ Inmiddels zijn de kopakkerbuizen hersteld, vertelt Van der Kooij. ‘Ik heb goede moed dat het regenwater deze herfst vlot wegstroomt.’

Flexibel peilbeheer

Als hij nog eens onderwaterdrainage zou aanleggen, dan liever in combinatie met een put of met onderbemaling, zegt Van der Kooij. ‘Met flexibel peilbeheer zou het meer effect hebben.’

Ook andere boeren zijn erover eens dat de combinatie met flexibel peilbeheer nodig is om de investering in onderwaterdrainage te laten renderen. Anderzijds beseffen ze dat bij onderbemaling ook weer het risico ontstaat van bodemdaling. Kortom, meer onderzoek, begeleiding en meer metingen zijn nodig om onderwaterdrainage effectief in te zetten. Ook de juiste percelen hiervoor uitkiezen is van belang.

Al 25 verkooppunten voor Delflands zuivelmerk

Een half jaar na de lancering is échte delflandse boerenZuivel verkrijgbaar bij liefst 25 verkoop- en afnamepunten in onder meer Den Haag, Rotterdam, Delft en

Schipluiden. Er rijdt een gekoelde bedrijfs-wagen rond die op bestelling melk en yoghurt aflevert. Een parttimer is druk met acquisitie.

Winst wordt er nog niet gemaakt, maar dat was ingecalculleerd. Het streekproduct kan voorlopig verder bouwen aan naamsbekendheid en het aantal verkooppunten uitbreiden. Dat het zo vlot zou gaan is een verrassing voor de zeven kringloopboeren achter het streekproduct. Zij lanceerden hun product op woensdag 23 maart op Hoeve Bouwlust van familie De Vette in Maasland. De korteketen-gedachte werd hiermee in één klap werkelijkheid.

De boeren, verenigd in gebiedscoöperatie Delflandshof, werken al enkele jaren volgens het principe van de kringlooplandbouw. Daarbij is er bovengemiddelde aandacht voor het bodemleven, voor lucht- en waterkwaliteit en voor weidevogels. Alle deelnemers doen aan weidegang. De melk die zij produceren is de basis van de ouderwets lekkere melk en yoghurt die regionaal wordt aangeboden.

Milaan als voorbeeld

September 2015 bezochten vier Delflandse boeren, waarvan drie leden van de Delflandshof, de Wereldtentoonstelling in Milaan. Daar zagen zij hoe Milanese collega's produceren voor de stad, een mondiale trend rond de kernwaarden duurzaam, gezond en dichtbij. Deze inspirerende reis was onderdeel van de masterclass over korte ketens, georganiseerd door de gemeenten Rotterdam, Krimpenerwaard en Midden-Delfland.

Zuivel produceren voor onder meer Den Haag, Rotterdam en Delft, een idee dat al langer leefde, kwam in een stroomversnelling. De groep koplopers uit lokale kringloopstudiegroepen startte een zuivelcoöperatie en kocht een professionele zuivelinstallatie. Ze startten met een bescheiden dagproductie volle melk, naturel yoghurt, aardbeienyoghurt en vanilleyoghurt. Inmiddels is de productie aardig opgeschroefd en melden zich bijna wekelijks nieuwe verkooppunten aan.

Regioafzet

Gemeente Midden-Delfland ondersteunt de boeren, zodat zij hun positie verstevigen, meer inkomenszekerheid verkrijgen en met hun bedrijfsmodel bijdragen aan behoud van het open, groene veenweidenlandschap. Gert Jan Hooijmans, voorzitter van zuivelcoöperatie Delflandshof: 'Melkveehouders hebben te maken met dalende melkprijzen en andere nieuwe uitdagingen. Louter produceren voor de anonieme bulkmarkt is voor de boeren van Delflandshof geen optie meer. Als kringloopboeren zoeken wij het antwoord in toegevoegde kwaliteit en regionale afzet. Onder consumenten in de regio is behoefte aan puur, lekker en dichtbij; kortom aan échte delflandse boerenZuivel. Dat kunnen we een half jaar na de lancering wel constateren.'

Brasserie The Family in Delft gebruikt de zuivel voor onder andere de bereiding van pannenkoeken en milkshakes. Ook zijn hier losse literflessen zuivel te koop. In Den Haag bij Kaashuis Jan de Bruijn en bij Joe's Shop gaat de zuivel ook hard.

Consumenten zijn enthousiast. Op de Facebooksite van Delflandse Zuivel (al honderden likes) schrijft John Boender: 'Heerlijke melk en yoghurt. Ga maar reserveren om zeker te zijn van een paar flesjes in de week.' 'Heerlijk, net als vroeger', schrijft Patricia van de Luit-Karnaat. Ook Milan Boudewijn vindt de melk 'heerlijk!' Ruud Lispet feliciteert de boeren met hun 'prachtige bedrijf!'

Proeverijen

In september waren de boeren zelf aanwezig tijdens proeverijen bij verkooppunten in Vlaardingen, Naaldwijk, Delft en Den Haag. Consumenten kunnen dan kennis maken met de kringloopboeren van Coöperatie Delflandshof.

'Consument en winkelier spelen een sleutelrol in de toekomst van Midden-Delfland. Want wie échte delflandse boerenZuivel koopt, steunt de verantwoorde bedrijfsvoering van kringloopboeren. Zo kunnen boeren in Midden-Delfland ook in de toekomst blijven boeren in een aantrekkelijk landschap met kwaliteit voor natuur en recreatie', aldus de boeren op hun website www.delflandshof.nl.

Volop belangstelling voor Jonge Boerennetwerk

Midden-Delfland is afgelopen winter verrijkt met het Netwerk Jonge Boeren. Deze kennisacademie voor jonge agrariërs wil innovatieve ideeën uitwisselen en kansen stimuleren. Lieke Boekhorst van adviesbureau Boerenverstand en boerenzoon Corné van Leeuwen blikken terug. 'We snuffelen aan allerlei onderwerpen en nieuwe inzichten.'

Hoe kijken jonge boeren, loonwerkers, tuinders, diervverzorgers in opleiding en jonge bestuurders aan tegen de toekomst van de agrarische sector in Midden-Delfland? Waar liggen kansen en uitdagingen in een gebied dat open en groen wil blijven, maar waar de stad dichterbij komt? En hoe zijn die kansen te benutten? Het eind 2015 opgerichte Netwerk Jonge Boeren bedacht vier bijeenkomsten om deze thema's uit te diepen.

'In januari zijn we gestart met deze verdiepingsbijeenkomsten', vertelt Lieke Boekhorst. 'We werken met de thema's De optimale koe voor Midden-Delfland, Korte ketens en kansen in de stad, Nieuwe verdienmodellen en Geen boer, wel actief voor de sector.'

Volgens Corné van Leeuwen komt het initiatief als geroepen. 'Deze regio kent al jaren geen jongerenvereniging voor agrariërs.'

Toch zijn er nog genoeg Delflandse jongeren die het boerenbedrijf van hun ouders overnemen of van plan zijn hun brood te verdienen in de sector. Ons netwerk geeft hen de gelegenheid zich te oriënteren op actuele onderwerpen. Daarnaast is het natuurlijk ook gewoon leuk en handig dat jonge boeren elkaar leren kennen.'

Zo'n 35 jongeren toonden tot nu toe belangstelling voor de bijeenkomsten. Voor de themabijeenkomst Kansen in de stad bezocht een delegatie jongeren een Rotterdams restaurant. Van Leeuwen: 'Dat leverde nieuwe ideeën op, gewoon door te praten met een andere schakel in de keten.'

Nieuwe financieringsvormen

Van Leeuwen ziet volop verbinding met de stad ontstaan. Zo draait de paardenstal van zijn ouders grotendeels op stadse interesse.

'Verder is er het succes van échte delflandse boerenZuivel van de Delflandshof. En het brede bedrijf Hoeve Bouwlust van de familie De Vette, dat volledig op de stad is georiënteerd. In die richting moeten we het als jonge boeren toch zoeken. We moeten in dit dichtbevolkte gebied verder kijken dan melken alleen.'

Boekhorst: 'Het thema Nieuwe verdienmodellen sloot goed aan op die ontwikkeling. Hiervoor mochten jonge boeren op basis van bedrijfsgegevens een eigen businessmodel uitwerken. Bijvoorbeeld van een kaasboerderij met patenten. Ook stonden we stil bij nieuwe vormen van financiering zoals crowdfunding.'

Om jonge melkveehouders en loonwerkers aan het denken te zetten, onderzochten de jongeren welke koe eigenlijk het beste past bij Midden-Delfland. Boekhorst: 'Als je wilt weten welke koe het beste rendeert, dan kijk je naar kenmerken als weidegang, relatief veel eigen voer en de draagkracht van de bodem. Op basis van kringloopcijfers kun je dan uitkomen op een ander ras dan Holsteiners.'

Workshops en excursies

Ook workshops met experts over bodemsamenstelling, grasgewassen en bodemdruk verzorgden de nodige nieuwe inzichten. 'Hier kregen we ondersteuning van het Veenweide Innovatiecentrum (VIC)', zegt Boekhorst. 'Een expert stond uitvoerig stil bij het beste moment om te bemesten. Ook maakte hij duidelijk dat het oppassen is met zware machines. Die zorgen voor bodemverdichting wat plaatselijk voor minder grasopbrengst zorgt.' Van Leeuwen. 'Zo snuffelen we aan tal van onderwerpen en nieuwe inzichten. Bijzonder nuttig.' Ook maken de jongeren handig gebruik van het vergroten van het eigen netwerk.

De jonge boeren bepalen hun programma in grote lijnen zelf. Gemeente Midden-Delfland financiert het initiatief en LTO Noord adviseert. Voor het najaar is nog een discussieavond gepland. Boekhorst: 'In 2017 starten we met een nieuw traject.'

Meer informatie: lieke@boerenverstand.nl

Netwerkbegeleider Lieke Boekhorst (Boerenverstand) en bestuurslid Corné van Leeuwen.

Foodcluster Rotterdam verzorgt voor boeren en tuinders voor het tweede achtereenvolgende jaar een Masterclass Stad-Platteland. Voor de stad produceren biedt ondernemers uit de regio voordelen. Zoals een betere prijs voor traceerbare, duurzame streekproducten.

De trend is al enkele jaren zichtbaar. Op de achterkant van melkpakken en flessen 'natuurzuivere' appelsap vertellen vriendelijk glimlachende ondernemers over weidegang of met zorg geteeld fruit. Bij reclameacties in de supermarkt geven boeren en tuinders acte de présence. En steeds meer franchisehouders reserveren een deel van het schap voor streekproducten. Herkenbaarheid, traceerbaarheid, duurzaam en gezond zijn sterk onderscheidende merkwaarden geworden. Boeren en tuinders erkennen de belofte van local to local, maar de vraag voor veel ondernemers is: hoe hiervan te profiteren?

Gemeente Rotterdam en Wageningen Universiteit (WUR) namen het initiatief om food ondernemers bij deze uitdaging te ondersteunen. Tweeëntwintig regionale boeren en tuinders volgden de eerste jaargang Korte Ketens, die tot stand kwam in samenwerking met provincie, gemeenten LTO Noord en Hogeschool Inholland. De Masterclass gaf regionale voedselproductenten de gelegenheid te onderzoeken welke mogelijkheden de korte keten voor hun bedrijf biedt. Het programma bood inzicht in marktkansen en zat vol praktische tips om lokale producten te vermarkten.

Local to local

'De meeste voedselproducenten erkennen de kansen van streekgebonden en duurzaam,' zegt organisator Amelia Oei van de gemeente Rotterdam, 'Voor ieder van hen geldt wel dat initiatieven op termijn rendabel moeten zijn. Wie enige potentie ziet op

Tweede editie Masterclass Korte Ketens

Produceren voor de stad

Startbijeenkomst in september: deelnemers formuleren hun doelen.

economisch vlak, durft de sprong aan. Daarom zijn we met alle deelnemers naar de WereldExpo in Milaan geweest. Local to local is daar succesvol. Ook Rotterdam wil, met omliggende gemeenten, zo'n vruchtbaar voedsellandschap creëren dat jaren meekan.'

Het accent van de vijf bijeenkomsten in het eerste programma lag op introductie, theorie en het ontdekken en uitwerken van kansen via een eigen businessplan. 'Er is interdisciplinair naar kansen gekeken onder leiding van Jan Willem van der Schans van WUR.' Het programma met zeven bijeenkomsten dat in september van start gaat is iets praktischer van opzet. 'We bezoeken supermarkten en winkels die streekproducten verkopen en waar eigenaren vertellen over ervaringen en verwachtingen. Medewerking wordt onder andere verleend door de directie van de Rotterdamse Markthal. Ook verkennen we restaurants en cateraars die met regionale producten werken, bijvoorbeeld cateraar Eurst. Verder vertellen oud-deelnemers over hun ervaringen met nieuwe initiatieven. Want de Masterclass heeft zeker iets in werking gezet.'

Klein beginnen

'Wat mij vooral is bijgebleven', vertelt deelnemer Peter de Vette, 'is dat je als ondernemer vooral klein moet beginnen en gewoon moet handelen.' De Vette is samen met veehouders en Masterclass-deelnemers Arnold van Adrichem en Jan van der Kooij betrokken bij zuivelmerk échte delflandse boerenZuivel van Coöperatie Delflandshof,

dat sinds afgelopen maart in speciaalzaken in de stad en op het platteland verkrijgbaar is. 'Het idee om met een eigen zuivelmerk te starten bestond al veel langer,' zegt De Vette, 'maar strandde eerder op een te grootschalig plan. Tijdens de Masterclass zijn we op het juiste spoor gezet.'

Foodconcepten

'Er liggen in de regio volop kansen voor het grijpen', ziet Amalia Oei van de gemeente Rotterdam. 'Wat te denken van de etnische markt? Er wonen in omliggende steden veel derde en vierde generaties Nieuwe Nederlanders, tweeverdieners met prima inkomens – die ook open staan voor actuele thema's als gezond, duurzaam en dichtbij. In het nieuwe Masterclass-programma – zeven sessies tussen 9 september en 24 maart – besteden we ook hier aandacht aan. Onder meer tijdens onze citytrip langs vernieuwende foodconcepten.' Ook worden deelnemers in de gelegenheid gesteld een pop-up store te runnen in de Markthal – waar ze in contact komen met consumenten – om te ervaren wat er leeft in de stad.'

Masterclass Stad-Platteland wordt medegefinancierd door de Provincie Zuid-Holland en het Rijk vanuit het gebiedsprogramma IODS, de Integrale Ontwikkeling tussen Delft en Schiedam. Dit programma is opgesteld om de kwaliteiten van Midden-Delfland te versterken met duurzame impulsen voor landschap, natuur, recreatie en melkveehouderij.

Meer weten? foodcluster@rotterdam.nl

Subsidie beschikbaar voor aanpak erfafspoeling

Zo'n 45 melkveehouders in Midden-Delfland lieten via een erfscan onderzoeken of op hun bedrijf aanpassingen nodig zijn tegen erfafspoeling. Wie verbeteringen wil doorvoeren, komt nog tot eind dit jaar in aanmerking voor subsidie.

Henk Dijkshoorn boert in Schipluiden op zestig hectare veengrond. Met 110 melkkoeken en bijbehorend jongvee hoort zijn bedrijf bij de iets grotere spelers in de omgeving. Dijkshoorn: 'Percolaatvocht van biet en maïs sijpelde nog wel eens weg in omliggende sloten. En met zo'n grote veestapel is het erf ook geregeld toe aan een schoonmaakbeurt. Dat viel niet mee, door plaatselijke veenverzakkingen en afschotten en aanhechtingen die niet handig waren aangebracht. Ik dacht al een tijd na over een verbouwing. Vorig jaar hebben we de klus geklaard.'

De erfscan die hij liet uitvoeren gaf in chique formuleringen aan waar de schoen wrong. 'Het taalgebruik had best wat eenvoudiger gekund, maar we zijn er uitgekomen, gaven onze eigen vertaling en zijn aan de slag gegaan.' Het hele erf ging op de schop. Er is onder meer een ondergrondse opslag aangelegd waar vuil regenwater en perssappen via putjes op afstroomt. 'Als de tank vol is pompen we alles over in de giertank, want uitrijden op land is toegestaan.'

Investerings

Dijkshoorn maakte gebruik van de regionale subsidieregeling voor erfaanpassingen. 'Die dekte de kosten met maar liefst 25 procent en kwam overeen met een aardig bedrag. Om de kosten nog wat te drukken zijn oude materialen zoveel mogelijk hergebruikt.'

Dat Dijkshoorn de klus in 2015 aandurfde op een moment dat de melkprijzen al stevig onder druk stonden, is bewonderenswaardig. 'We dachten toen, het trekt wel weer aan in 2016. Dat pakt nu anders uit. Nou ja, andere investeringen die gepland staan, gaan maar even de ijskast in.'

Veertig procent

'Subsidies voor erfaanpassingen bedragen maximaal veertig procent van de totale kosten en zijn niet hoger dan 10.000 euro', vertelt Soet Huijbregts, projectleider Deltaplan Agrarisch Waterbeheer bij het Hoogheemraadschap van Delfland. Subsidie is alleen verkrijgbaar voor bovenwettelijke aanpassingen. Zij zet zich in voor verbetering van de waterkwaliteit in de regio. Dat beleidsvoornemen is een direct uitvloeisel van de Europese Kaderrichtlijn Water (KRW).

Huijbregts: 'Met lokale LTO's, waterschappen en gemeenten stimuleren we kansrijke maatregelen tegen erfafspoeling. Een goede waterkwaliteit garandeert immers een grotere biodiversiteit en draagt zo direct bij aan het behoud van vitale groene landschappen.' De dit jaar beschikbare subsidie voor erfaanpassingen is 100.000 euro en is nog niet overvraagd.

Erfinrichting

Er is volgens Huijbregts nog zo'n 35.000 euro beschikbaar. Gemeente Midden-Delfland en Hoogheemraadschap Delfland stelden ieder 50.000 euro beschikbaar.

Maatregelen die in aanmerking komen variëren van de aanleg van een opvangvoorziening voor vrijkomend perssap van ruwvoer, aanleg van gescheiden afvoersystemen voor schoon water, perssap en percolaat, tot een opvangvoorziening voor vaste mest.

Subsidies worden verstrekt op basis van erfscans. Een erfscanrapport beschrijft de bestaande erfsituatie, de erfinrichting en de bedrijfsvoering. Ook wordt stil gestaan bij aanwezige knelpunten voor erfemissies, maatwerkoplossingen, tips en verbeterpunten.

Flexibiliteit

Tot juni dit jaar maakten elf melkveehouders gebruik van de regeling. Zij ontvangen gezamenlijk bijna 65.000 euro en investeren zelf zo'n 220.000 euro. Het idee is om voor het nog resterende bedrag wat flexibiliteit in te bouwen. 'Met subsidiegelden die zijn aangevraagd in 2016, zou ook uitvoering van investeringen in 2017 mogelijk moeten zijn', vindt Huijbregts.

De subsidie was voor Henk Dijkshoorn de belangrijkste stimulans om de boel op tijd aan te pakken. 'Het resultaat mag er zijn. Omliggende sloten geven dit jaar een ander beeld dan voorheen. Er groeit meer riet en je kunt aardig naar de bodem kijken. Is het erf vies, dan is het ook zo weer schoon. Die efficiëntie is ook een groot voordeel.'

Schoner werken

Het project Erfafspoeling Midden-Delfland is een initiatief van LTO Noord Delflands Groen, de gemeente en het Hoogheemraadschap van Delfland en is onderdeel van het IODS-programma Duurzaam Boer Blijven. Van erfafspoeling is sprake als regenwater op het verharde boerenerv in contact komt met voer, mest en perssappen en vervolgens rechtstreeks op het oppervlaktewater geloosd wordt. Wanneer dit water met perssappen wegstroomt naar sloten, neemt het zuurstofgehalte in het oppervlaktewater af. Het project Erfafspoeling helpt boeren schoner werken, wat goed is voor de waterkwaliteit en het boerenimago. Maatregelen zijn nog niet wettelijk verplicht voor bestaande bouw. Een link naar de subsidieregeling is te vinden op de site van gemeente Midden-Delfland. Op www.youtube.com is via de zoekterm 'Henk Dijkshoorn erfafspoeling' een uitgebreide presentatie te vinden over de erfaanpassingen op deze melkveehouderij.

'Biologisch is een sterk merk'

Vierde generatie melkveehouder Dirk Gravesteijn uit Pijnacker is omschakelaar. De cursus Biologische Landbouw in Midden-Delfland bracht voor hem alles in een stroomversnelling. Boeren met de blik gericht op de stad én op de toekomst.

Dirk Gravesteijn draaide afgelopen winter met twaalf andere cursisten mee in de biologische studiegroep van het programma Duurzaam Boer Blijven. De studiegroep kwam zes keer bijeen onder leiding van adviseur Jan de Wit van het Louis Bolk Instituut. Die vertelde over onderwerpen als graslandmanagement, huisvesting en diervoeding.

Gravesteijn: 'Een excursie op een biologisch bedrijf in Delfgauw gaf na alle theorie praktische aanknopingspunten. Zo leerde ik dat bij het omschakelen op onderdelen wel wat flexibiliteit is ingebouwd. Is de onkruiddruk bijvoorbeeld te hoog, dan mag je gerust een keer extra maaien. Dat gaf een zetje in de goede richting.' Was de cursus voor Gravesteijn beslissend, de andere deelnemers zagen de overstap naar biologische bedrijfsvoering nog als een brug te ver.

Extra grond

Gravesteijn is er klaar voor. Hij ziet al langer aankomen dat de omliggende Randstad gevoelig is voor biologisch. 'En dan ga je dubben. Ik heb alles eens op een rijtje gezet en kwam tot de conclusie dat wij in feite al een heel eind in de richting van biologisch gecertificeerd werken. Zo gebruiken we al geruime tijd slechts een derde van de gemiddelde hoeveelheid kunstmest. Ons medicijngebruik is praktisch nul. Ook is ons bedrijf erg extensief. We gaan richting 1.7 koe per hectare, en zaten op 2.0. Dat is te overzien. Om op niveau te kunnen boeren,

is wat extra grond nodig, maar dat zal met de huidige vergrijzing geen probleem zijn.'

Boerderijdagen

Sterker publieks- en marktgericht werken zat er bij Gravesteijn al langer in. 'Tijdens de Lentedagen van Albert Heijn hadden we 2.200 mensen over de vloer. Op de Open Boerderij Dagen van Campina bezochten zelfs ruim 3.200 mensen het land en de stallen.'

Gravesteijn krijgt dan veel vragen. Over weidegang of geneesmiddelen bijvoorbeeld. Prima vindt hij dat. 'Al bekroop me wel eens een gevoel van schijnheiligheid. Bij het schap kiezen de meeste mensen nog altijd voor goedkoop.'

Het weerhoudt hem er niet van zich nog meer op het publiek te richten. Zo schreef hij zich in voor de cursus Educatieboer. 'We ontvangen naast open-dagen-publiek ook al schoolklassen. Die haal ik op van het station van de Randstad Rail hier vlakbij. Dan wandelen we door het land, langs de koeien naar de stal. Dat moet wel pedagogisch verantwoord gebeuren, op dat vlak valt nog wel iets te leren.'

Schaalvergroting

Biologisch is gewoon een sterk merk, vindt Gravesteijn. 'De biologische melkprijs is redelijk stabiel. Per liter zo'n 46 cent, wat gemiddeld het dubbele is van gangbaar.' Dat besef gaf de doorslag bij het omschakelen. 'Jammer is wel dat we er nu nog niet

van profiteren. Eerst is dat stempeltje nodig. Om het bedrijf tussentijds draaiende te houden werkt mijn vrouw parttime als administratief medewerker. Ik doe als loonwerk grondverzet bij particulieren. Ook draait mijn vader mee op de boerderij.' Er wachten nog wel enkele uitdagingen. 'In de stal moet je een krant kunnen lezen. Dat gaat nog niet. Het dak moet anders. Het aantal verplichte vierkante meters per koe, dat zal wel lukken. Wel zal het wennen zijn om jongvee al na drie maanden de wei in te sturen. En er is dus wat extra land nodig. Ik pacht nu tijdelijk natuurgrond op een paar kilometer rijden.'

Agrarisch natuurbeheer

'Tijdens de broedtijd voor weidevogels is er zo'n vier hectare waar we weg blijven. Er loopt een vrijwilliger mee.' Het land is zagezegt al 'om'. 'In 2017 gaan we het vee omschakelen. Dan gaat het om aangepaste huisvesting en gaan we van gangbaar krachtvoer naar biobrokken.' Als het bedrijf klaar is voor certificering, heeft het 50 melkkoeien en 30 stuks jongvee. Gravesteijn heeft er alle vertrouwen in. 'Dit past bij ons. En er is een markt voor, dus dan komt het vast goed.'

Het plan is om met omschakelaars van de studiegroep een paar keer per jaar ervaringen uit te wisselen. Gravesteijn: 'De omgang met praktische zaken staat dan centraal, want samen weet je meer.'

Simon van der Kooij

Boer zoekt burger

Het leggen van relaties tussen de boerenstand van Midden-Delfland en de burgers in de omliggende steden en dorpen is een belangrijk onderdeel van het nieuwe meerjaren-programma Duurzaam Boer Blijven Midden-Delfland.

Er wordt al druk gewerkt aan die relatie. Zo draaien ook dit seizoen weer ondernemers uit Midden-Delfland mee in de Masterclass Stad-Platteland, georganiseerd door Foodcluster Rotterdam. Ook de boeren van de Delflandshof werken aan hun contacten met de burger. Letterlijk gingen zij de afgelopen maanden geregeld 'de boer op' met hun zuivel om het

winkelende publiek kennis te laten maken met lokale boerenproducten. 'Wanneer mensen horen dat deze melk en yoghurt door boeren in de buurt gemaakt wordt, dan verschijnt er vaak een glimlach op hun gezicht', vertelt Marjon van der Kooij van de Delflandshof. Het lokale aspect leeft echt, merkt ze. 'Dan zeggen ze: o ja, wat leuk. Daar fietsen

we wel eens. Ze zijn dan van plan ook weer terug te komen.' Tijdens de gesprekjes op straat en in winkels horen de boeren al snel welke ideeën mensen hebben over landbouw en voedsel. Het zijn leerzame momenten. En het is gewoon ook leuk, om je klanten te ontmoeten, vinden zij.

Jaaroverzicht Duurzaam Boer Blijven in Midden-Delfland, editie nr. 6, oktober 2016

Concept en redactie

Gemeente Midden-Delfland (eindredactie), Michel Verschoor, Koen van Wijk

Fotografie

Arend van der Salm, Gemeente Midden-Delfland, Esther Audier, Roel Dijkstra, Maarten Koch, Marnix Schmidt, Dirk Gravestein, Michel Verschoor, Koen van Wijk

Ontwerp

Katja Hilberg Ontwerpers
Deze uitgave is gedrukt op FSC papier

